

Francesc La-Roca

**E PUR SI MUOVE! LA PERVIVÈNCIA SECULAR DELS DEBATS AL VOLTANT
DELS LÍMITS AL CREIXEMENT**

Ecología e igualdad. Hacia una relectura de la teoría sociológica en un planeta que se ha quedado pequeño

Ernest Garcia

663 pp., 2021, València, Tirant Humanidades

«¡Y si a la postre resultara verdadera la tesis de Malthus!». Amb aquesta sorprenent citació de Ramón y Cajal de l'any 1905 s'obri la introducció al llibre que comentem, de la mà del mateix autor. En aquesta queda reflectit l'objecte de la seua recerca: rastrear al llarg de més de dos segles la pervivència d'una tesi històricament incòmoda, la de l'existència de límits al creixement de la producció i la població. Resseguint les més de sis-centes pàgines del llibre assistim a un recorregut minuciós per la història de la teoria sociològica, que s'inicia amb el plantejament original del principi de la població, junt amb els debats que la seua publicació va deslliurar en vida de Malthus; continua amb la recepció crítica, per part dels diferents corrents de pensament social, de les qüestions derivades del famós assaig al llarg dels següents cent-cinquanta anys, per desembocar a les controvèrsies actuals al voltant dels límits al creixement, a partir de l'informe del Club de Roma de Meadows i d'altres, publicat ara fa mig segle.

Si no fora excessiu, podríem dir que, tot plegat, no és més que una excusa de l'autor per plantejar una qüestió ben diferent i, en certa mesura, de més calat. Segons confessió seua, el que va impulsar Ernest Garcia a escometre aquest projecte va ser la incomoditat acumulada al llarg d'anys de docència en les matèries de teoria sociològica clàssica i de sociologia ambiental, que s'aborden als plans d'estudis com a assignatures sense connexió aparent. Seguir l'evolució històrica del debat encetat per Malthus permet d'analitzar la construcció paral·lela de la teoria sociològica, com una disciplina en lluita permanent per expulsar del seu àmbit els

fenòmens naturals. Un objectiu explícit en el propòsit fundacional de la disciplina, el de l'explicació dels fenòmens socials a partir exclusivament de categories socials, excloent de l'àmbit de la teoria sociològica tot allò que pertany a un altre món —el de la naturalesa— que no faria sinó contaminar l'explicació sociològica. Una característica, per cert, compartida amb la trajectòria de l'economia neoclàssica, en lluita permanent per mantenir la teoria allunyada de contaminacions provinents no sols del medi ambient natural sinó també del social. Quan la gravetat de la crisi ecològica apuntava directament al sistema econòmic i ja no permetia continuar ignorant la qüestió ambiental, la resposta de l'economia estàndard ha consistit a reduir el tema a un assumpte de preus, mantenint a ratlla els aspectes biofísics, que continuen fora de l'anàlisi de l'economia ambiental.

La posició de l'autor és ben altra. Tot argumentant que, sent les societats sistemes oberts que depenen per a la seua existència de recursos i dipòsits de residus que només poden trobar al medi ambient, l'objecte d'estudi de la sociologia no pot ser la societat considerada aïlladament, sinó sempre el sistema societat-medi ambient. Literalment, «tota sociologia és una socioecologia».

El 1798, en el context de la crisi de la societat agrària de l'Antic Règim, els sotrats de la Revolució Francesa i els inicis de la industrialització, Robert Malthus va publicar el seu (primer) *Essay on the Principle of Population, as it affects the future improvement of society with remarks on the speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet, and other writers*, encetant així un debat que ha perdurat fins a l'actualitat i que ha pres diverses formes. Com és conegut, al seu assaig Malthus analitzava el comportament diferent de les taxes de creixement de la població en absència de restriccions i les de la producció dels aliments necessaris per al seu manteniment. I apuntava així de manera directa a la possible existència de límits al creixement demogràfic. El llibre d'Ernest Garcia segueix el debat secular al voltant dels límits partint de la hipòtesi que hi ha una estructura latent, que relaciona els processos socials i les condicions ambientals que els limiten, predeterminant esquemes de pensament que es reiteren una vegada i una altra.

Aquest debat es repeteix al voltant de tres qüestions. La primera d'aquestes és si els mals socials tenen el seu origen exclusivament en les institucions creades pels éssers humans o si la natura imposa límits insuperables al progrés. La segona fa referència a si l'escassetat pot ser sempre superada, sia per una distribució igualitària dels béns materials o mitjançant la innovació tecnològica, o bé amb una combinació adient de totes dues. Finalment, la qüestió de si una reducció de la desigualtat en el repartiment obriria la porta a un augment incessant de la riquesa col·lectiva, al permetre una evolució extraordinària del coneixement ara bloquejat per factors socioeconòmics.

Al rerefons de les reflexions d'Ernest Garcia hi ha l'esquema proposat per Ehrlich & Holdren (1971)¹ arran d'un debat per identificar les causes de l'impacte de les societats humanes sobre el medi ambient. Formulada en llenguatge simbòlic com una igualtat $I = PAT$, l'expressió representa una funció no especificada que relaciona la variable dependent I —impacte ambiental— amb tres dimensions de l'àmbit social: la població P , l'abundància o riquesa material A (de l'anglès *affluence*) i la tecnologia T . Les diferents interpretacions de la crisi ambiental i les propostes per abordar-la es poden classificar en funció de la importància relativa que es concedeix a cadascun d'aquests components. Així s'han proposat etiquetes com *malthusians/transicionistes*, *decreixentistes/cornucopistes* i *optimistes/escèptics tecnològics*, per descriure diferents posicions estereotipades davant la crisi ecològica en funció de l'evolució que es preveu o es propugna per a cadascuna de les tres dimensions de la part dreta de l'equació.

Ernest Garcia, planteja un esquema ampliat de l'equació d'Ehrlich, que s'adapta millor al seu propòsit. A les tres categories originals —població, abundància material i tecnologia— afegeix explícitament les de cultura i política. Això permet una atenció focalitzada i facilita una anàlisi més refinada de les variables socials.

El text s'estructura en tres parts ben diferenciades. La primera part segueix el debat original plantejat per la publicació de la primera versió de l'assaig sobre la població, que Malthus aniria depurant en successives edicions, revisant-ne o matissant-ne alguns aspectes en resposta als seus crítics. Interlocutors privilegiats en la reconstrucció d'aquest debat són Condorcet i Godwin, els autors mencionats al títol del primer *Essay*. El primer, sintetitza la visió del progrés dels enciclopedistes que encara perdura en les elaboracions actuals sobre desenvolupament. Godwin, per la seua banda, ofereix una versió sistemàtica de les visions llibertàries i comunistes d'una societat en la qual s'ha abolit la propietat privada. Al llarg de les seues controvèrsies queden formulats els arguments que, amb variacions, aniran repetint-se al llarg del temps fins arribar als debats actuals.

La segona part del text és un estudi detallat de la pervivència i transformació dels arguments aportats per donar resposta a les qüestions abans plantejades i les seues implicacions: l'existència o no de condicionants naturals a la societat; la possibilitat, en el seu cas, de superar-los amb innovacions tecnològiques i/o institucionals; el paper del coneixement i la seua relació amb l'accés igualitari als recursos,

¹ Paul R. EHRLICH i John P. HOLDREN, «Impact of Population Growth», *Science*, American Association for the Advancement of Science, 171 (3977), 1971, pp. 1212-1217

etc. Amb una base documental aclaparadora Ernest Garcia fa una revisió del pensament social dels segles XIX i XX, i hi la circulació i transformació de les idees que ja estaven presents en el debat originat per la publicació de Malthus. Aquestes apareixen una vegada i una altra, redefinides, en contextos ideològics i en condicions socials diferents fins arribar a conformar les propostes actuals al voltant de la crisi ecològica.

Així, al llibre s'analitzen les lectures i posicionaments davant les tesis de Malthus de pensadors rellevants de diferents corrents, sense desatendre la recepció de les idees malthusianes pels moviments socials dels segles passats. Al llegir Ernest Garcia, podem acostar-nos tant a les crítiques, les desqualificacions i el rebuig de les idees malthusianes com als intents, més o menys reeixits, d'incorporar-les al cos de les diferents doctrines. Al text s'exposen amb detall i suport de nombroses fonts originals les aportacions de socialistes utòpics (Owen), anarquistes (Proudhon i Kropotkin), marxistes originaris (Marx, Engels) i heterodoxes (Kautsky, Harich), liberals (Mill, Jevons), catòlics (Bergoglio) i representants d'altres creences i corrents de pensament.

Al cap d'un segle i després d'una accidentada existència, les tesis de Malthus s'havien transformat. Passaren de ser una expressió de contrarietat davant els entusiasmes progressistes generats per la Revolució Francesa, a ser reivindicades per grups de l'esquerra com a element subversiu dels costums i, més tard, a convertir-se en una de les claus per a interpretar la crisi ecològica.

La tercera part del llibre aborda diversos elements del debat actual al voltant dels límits al creixement, i pren com a punt de partida l'actualització de les tesis malthusianes formulada pels Meadows i altres al 1972, al seu informe al Club de Roma. A la segona meitat del segle XX, com va interpretar Kenneth Boulding el 1962, el planeta se'ns havia quedat menut. La solució a les crisis locals de sobre població que fins aquell moment havia funcionat més o menys, representada metafòricament pel *Go West!* dels americans, a la recerca de terres *buides* (des d'un cert punt de vista, és clar) per colonitzar, ja no és possible; cal gestionar el planeta com una nau espacial autosuficient alimentada per l'energia solar.

La de l'economista Boulding no és l'única metàfora que explora Ernest Garcia per contextualitzar la presa de consciència de la crisi ecològica com a resultat d'assolir i ultrapassar límits planetaris, sinó que la contrasta amb la proposada per Garret Hardin. Aquest ecòleg, acudeix a la imatge d'un bot de salvament amb capacitat per a seixanta persones quan n'hi ha cent-cinquanta naufrags, per discutir els dilemes plantejats entre *a*) el rebuig total dels que neden al voltant del bot; *b*) la seua admissió parcial —ajustant-ne el nombre i establint criteris de selecció—, o

c) l'acceptació a bord de tots els naufrags, el que du inevitablement a l'afonament del bot. Com es veu, aquestes consideracions obrin la porta a escenaris de col·lapse.

Si com s'afirma al text (p. 582), «la translimitació ecològica no és una profecia sobre el futur, sinó una descripció del present», cal tanmateix partir d'aquest fet per albirar escenaris futurs. Sense dubte, el col·lapse forma part dels escenaris possibles, però no és l'únic. Per començar, convé esclarir què s'entén per col·lapse i quines formes pot adoptar. Per abordar aquest tema, la primera advertència necessària és la dels límits del coneixement associats a la incertesa i impredictibilitat inherent als sistemes oberts. En altres termes, el col·lapse no és indefugible i la davallada de la civilització industrial pot prendre formes i trajectòries molt diferents. La qüestió, per tant, es pot plantejar en termes de viabilitat d'una eixida el menys abrupta i violenta possible, que en conjure l'extinció. Les respostes a l'abast les ordena l'autor en tres classes segons es fonamenten en estudis del passat (Tainter, Diamond), models teòrics (Odum, White) o assajos de prospectiva (IPCC).

En aquesta part final del llibre, Ernest Garcia aprofundeix en les manifestacions actuals de les qüestions que es varen suscitar (aproximadament) a l'inici de la revolució industrial i que ens han acompanyat fins avui.

Tornem a l'esquema d'Ehrlich ampliat. Com i amb quines condicions morals es pot intervenir en el control global de la població? Com es poden satisfer les necessitats materials de la població a una escala compatible amb la capacitat del planeta? Què es pot esperar de les innovacions tecnològiques, per definició impredictibles? Quines institucions són necessàries per gestionar un món ple, amb sistemes globals desestabilitzats? Quins canvis culturals ens calen per desenganxar-nos de l'imaginari de creixement i progrés infinit que ha sustentat la societat industrial fins als límits?

Tots aquests temes, separats a efectes analítics en les categories de població, abundància material, tecnologia, política, cultura i plantejats de formes molt diverses, estan presents i recombinats als debats contemporanis al voltant de la crisi ecològica de la civilització industrial. Ernest Garcia, aporta llum i claredat analítica als arguments que els conformen, assenyalant inconsistències i contradiccions. I ho fa tot evitant deixar-se dur pel pensament desideratiu, tan comú en aquest context o, com ja s'ha apuntat, criticant les versions deterministes i/o reduccionistes que condueixen inexorablement al col·lapse i, podríem afegir, a la melancolia, mentre aquest no arriba. En més d'una ocasió el contrast d'arguments finalitza amb un lacònic *Depèn* o *No ho sabem/No podem saber-ho*, que manté oberta la discussió quan no hi ha una resposta conclusiva. La seua aportació consisteix principalment a aclarir els termes del debat, desbrossant el camp de visions esbiaixades i conceptes corruptes.

Malgrat la quantitat i el detall de les idees presentades i debatudes, el llibre és de lectura amable. L'autor aposta per la claredat expositiva i evita l'abús de l'argot gremial i quan cal, precisa el sentit que dona als conceptes emprats, com ara sostenibilitat o resiliència, sovint desgastats per l'ús i la incorporació al llenguatge dels mitjans.

El llibre o almenys la tercera part, que és susceptible d'una lectura independent, hauria de ser matèria obligada per als investigadors, joves i no tant, que se'n ocupen del canvi global des de qualsevol de les ciències naturals o socials. Especialment per a aquells que es guien més pels índexs bibliomètrics que per l'avaluació crítica de l'argumentació dels articles científics i continuen donant per bones, idees, com la de la tragèdia dels bens comuns de Hardin, que descansen sobre una confusió. En aquest cas, entre propietat comuna i lliure accés.

Com a reflexió final, alhora explicació del títol i resum del llibre, queda la necessitat de construir —o millor, refer— una visió del món adaptada a la fase descendent de la civilització industrial. En paraules de l'autor, *ecologia i igualtat, reformades per una etapa de contracció, segueixen sent les condicions de la sostenibilitat. I reclamen ser abordades conjuntament perquè ambdues estan en emergència.* ◀

Fermí Rubiralta

D'UN TEMPS, D'UN PAÍS

Temps de Germania Socialista (1970-1977). L'origen del sobiranisme polític valencià
Xavier Ferré i Trill
464 pp., 2022, València, Tirant Humanitats

El primer que sobta quan hom pren entre les mans aquest llibre sobre Germania Socialista és adonar-se que, passat més de mig segle des de la seva aparició el 1970, i uns quants anys menys de la seva desaparició el 1977, no haguem disposat fins ara, a banda d'un petit i limitat treball de curs, d'un estudi centrat en aquesta prou original formació política valenciana.

Si intentem esbrinar la possible causa d'aquest significatiu buit en la llarga llista d'obres dedicades a la història de les formacions polítiques de l'antifranquisme, ben probablement podríem esmentar com a raó principal d'aquesta singular absència la complexa i, fins a cert punt, heterodoxa alternativa política que intentà desenvolupar, i, també fins a cert punt assolir, Germania Socialista al llarg dels set anys d'existència.